

Twée bijzondere planten uitgelicht: grote keverorchis en reuzenpaardenstaart

Remko Andeweg [stadsbotanicus, Bureau Stadsnatuur; andeweg@bureaustadsnatuur.nl]

Binnen de ontwikkelingen in het Zuiderpark is een speciale rol weggelegd voor twee bijzondere plantensoorten: grote keverorchis (*Neottia ovata*) en reuzenpaardenstaart (*Equisetum telmateia*). Hier volgt hun verhaal.

Onopvallende orchidee

De grote keverorchis is een nogal onopvallende orchidee die door zijn ijle bloeiwijze met kleine groene bloemen niet snel in het oog springt. Het meest opvallend aan de plant zijn de bladeren: twee brede, tegenoverstaande bladen die al vroeg in het voorjaar verschijnen en die bij ferm ontwikkelde planten uiteindelijk de afmeting van een schoteltje kunnen bereiken. Na de bloei, aan het begin van de zomer, zijn de planten weer opvallend snel verdwenen. Grote keverorchis is een soort van lichte bossen en beschaduwde grasland en is thuis in mooier ontwikkelde bossen op voedselrijke bodem zoals we die vinden in het Zuiderpark. Buiten het Zuiderpark zijn

▲ Grote keverorchis afkomstig van het spoorweginnecement aan de Laan op Zuid, bloeiend in het Zuiderpark. (Remko Andeweg)

▲ In 2013 kwam bijna 40% van de grote keverorchissen in het grasland in bloei. (Remko Andeweg)

er in Rotterdam maar een handvol groeiplaatsen bekend.

Al vóór 1980 groeiden er grote keverorchissen in het Zuiderpark, op een plek waar momenteel nog een bosstrook ligt tussen de westelijke wadi en de grote vijver. Ooit is toen nog eens uitgezocht of deze planten een relict zouden kunnen zijn van een hakhoutbosje of bosachtige windsingel die voor de aanleg van het park op die plek had gelegen, maar het bleek akkerland te zijn geweest. Op die

plek zijn tot in 1990 nog met zekerheid grote keverorchissen gezien. Verschillende zoektochten in later jaren hebben niets meer opgeleverd. Echter, halverwege de jaren '90 van de vorige eeuw groeiden ook een paar exemplaren in de bosdriehoek ten zuiden van sportcomplex Ahoy en tijdens de herinrichting 2002-2007 van het park werden nog een paar grote keverorchissen gevonden in het westelijk deel van het park. Na de verbouwing leken ook die verdwenen te zijn.

Terug in het Zuiderpark

Het was dan ook een verrassing toen in het voorjaar van 2010 bleek dat er op die laatste plek toch nog steeds planten aanwezig waren. Maar doordat het gras daar inmiddels een gazonbeheer had gekregen, en dus wekelijks werd gemaaid, kregen de planten nauwelijks de kans om boven de grond te komen. Gelukkig kunnen grote keverorchissen nogal oud worden en het moet die levensduur zijn geweest die de planten in staat heeft gesteld dit maaieregime te overleven. Op advies van Bureau Stadsnatuur is het beheer vervolgens gewijzigd, en niet zonder succes. Geleidelijk zien we het aantal en het formaat van de planten toenemen, waarbij in 2013 bijna 40 % van de exemplaren in bloei wist te komen. Omdat het Zuiderpark bewezen geschikt is voor grote keverorchis, werd besloten het park uit te kiezen als uitwijkplaats voor de populatie keverorchissen die op het spoorwegemplacement langs de Laan op Zuid onder het zand dreigde te verdwijnen. De grote keverorchis is beschermd onder de Flora- en Faunawet en in het voorjaar van 2010 verhuisde men daarom tientallen grote keverorchissen naar geschikte locaties in het Zuiderpark. Of zij het daar op lange termijn zullen uithouden en zich zullen uitbreiden zal de toekomst uitwijzen.

Reuzenpaardenstaart

Bij de tweede botanische bijzonderheid van het Zuiderpark gaat het niet om het bewaren van bestaande en oudere kwaliteiten, maar om het spontaan verschijnen van een soort waarvan enkele jaren terug waarschijnlijk niemand had verwacht dat hij snel in Rotterdam op zou duiken: reuzenpaardenstaart. Dit is de grootste Europese paardenstaartsoort. Met zijn soms menshoge lengte en vingerdikke witte stengel is het een plant die enige associatie op zou kunnen roepen met de prehistorische steenkoolbossen waar hun voorouders ooit zo'n prominente rol in vervulden. Verder lijkt reuzenpaardenstaart qua architectuur vooral op een grote vorm van de alom bekende heermoes (*Equisetum arvense*). Net als bij die soort vindt sporenvorming bij de reuzenpaardenstaart plaats aan de top van een aparte, en eveneens ferme, bladgroen-loze bloeistengel die vóór de overige stengels in het voorjaar verschijnt. Reuzenpaardenstaart is in Nederland van oudsher een zeldzame plant van Zuid-Limburg en enkele plekken langs de uiterste oostgrens, waar hij vaak

groeit in bronbossen of plekken met een horizontale grondwaterbeweging. Sinds het begin van de jaren '70 van de vorige eeuw wordt zo her en der in het land af en toe spontane vestiging van reuzenpaardenstaart gemeld. Dat spontane is daarbij een belangrijk kenmerk. Gevestigde reuzenpaardenstaartpopulaties hebben namelijk door hun ondergrondse uitbreiding een sterke concurrentiekracht en kunnen daardoor lang voortbestaan. Het verplanten en vermenigvuldigen van de soort via wortelstokken gaat aanzienlijk moeilijker. Dat zal ook de reden zijn dat deze imposante verschijning niet volop in de tuincentra wordt verkocht, zoals wel gebeurt met grote (Amerikaanse) vormen van schaafstro (*Equisetum hyemale*).

Bijzondere omstandigheden

Op plekken waar de reuzenpaardenstaart zich recent op spontane wijze heeft gevestigd blijkt het vaak te gaan om een bodem die door werkzaamheden kaal is gemaakt en waar op één of andere manier water horizontaal beweegt of uittreedt. Meestal zijn dat slootkanten, taluds en dergelijke. Op grond hiervan gaat men er momenteel van uit dat de zeldzaamheid van reuzenpaardenstaart niet zozeer het gevolg is van bijzondere eisen die de soort stelt aan zijn groeiplaats, maar van speciale en zeldzame omstandigheden die nodig zijn om sporen succesvol te laten kiemen. Zulke omstandigheden ontstonden blijkbaar ooit bij het uitgraven van een natuurlijke oever langs de Boezem in Kralingen, want daar werden in 2003 de eerste reuzenpaardenstaarten in Rotterdam

gevonden. Datzelfde gebeurde rond 2006 bij het uitgraven van de wadi's in het Zuiderpark. Of reuzenpaardenstaart zich daar overal op hetzelfde moment heeft gevestigd is niet zeker, maar vast staat dat tussen 2009 en 2012 vier verschillende groeiplaatsen, verspreid over alle wadi's, zijn gevonden. Met name in de meest oostelijke wadi heeft de populatie zich in de afgelopen jaren enorm uitgebreid. Alles lijkt erop te wijzen dat de soort een vaste bewoner van het Zuiderpark is geworden.

De ontwikkelingen zijn echter nog niet ten einde; met de vondst in 2013 van drie groeiplaatsen van reuzenpaardenstaart op voormalige bouwterreinen van de hoge snelheidslijn in de Hoekse Waard lijkt deze soort zich verder over de regio uit te breiden. ◀

▲ Sporenaren van reuzenpaardenstaart dringen zelfs door tot in het aangrenzende sportveld. (Remko Andeweg)

▲ Septemberbeeld van reuzenpaardenstaart in het talud van de wadi in het Zuiderpark. (Remko Andeweg)